

Урок 48. Анатолий Кудравец “Цітаўкі”. Сюжэт літаратурнага твора

Мэты і задачы ўрока: спрыяць знаёмству вучняў са зместам апавядання, дапамагчы вызначыць ключавыя эпізоды, важныя для характарыстыкі герояў, асэнсаваць этапы развіцця дзеяння, акрэсліць ланцужок падзей; назапашваць матэрыял, неабходны для характарыстыкі Кастуся і дзеда Агея, звярнуць увагу вучняў на спосабы абмалёўкі персанажаў, адносіны аўтара да герояў апавядання; садзейнічаць развіццю вуснага маўлення, удасканаленню навыкаў выразнага чытання; спрыяць выхаванню павагі да пажылых людзей.

Тып урока – урок камбінаванай будовы.

Абсталяванне: вучэбны дапаможнік «Беларуская літаратура. 5 клас»; памятка сюжэт літаратурнага твора, партрэт А. Кудраўца.

Ход урока

1. Арганізацыйны момант

2. Паведамленне тэмы, вызначэнне мэт і задач урока

Сёння мы з вамі пачнём вывучаць апавяданне Анатоля Кудраўца “Цітаўкі”, давайце падумаем разам, якія задачы мы павінны вырашыць, каб раскрыць тэму нашага сённяшняга ўрока?

3. Праверка дамашняга задання

– Праслухоўванне замалёвак-разважанняў пра ролю бацькоў у жыцці чалавека.

– Складанне сінквейнаў “Маці” і “Бацька”.

– Складанне алфавітаў:

М –

А –

Ц –

І –

Б –

А –

Ц –

Ь –

К –

А –

4. Вывучэнне новага матэрыялу

Кароткае слова настаўніка пра пісьменніка

Анатоль Кудравец – адзін з прадстаўнікоў пакалення “дзеці вайны”, як і Янка Сіпакоў, Віктар Казько і многія іншыя беларускія пісьменнікі. «Вайна наклала глыбокі адбітак на нашу псіхалогію, на наша светаадчуванне, вызначыла ў значнай ступені нашу маральна-філасофскую арыентацыю (вядома, не толькі ў негатыўным, але і ў станоўчым сэнсе, у сэнсе нашай большай жыццязстойкасці, больш устойлівага аптымізму) ... мы, жывыя сведкі вайны, не маем маральнага права маўчаць», – сказаў Анатоль Вярцінскі. Апошнія словы гэтага выказвання – «Не маем маральнага права маўчаць» – можна ўзяць эпіграфам да ўсёй творчасці «філалагічнага пакалення». Лёс гэтага пакалення ў многім драматычны і нават трагічны – жорсткая, кровапралітная вайна, пасляваенныя нягоды.

Афіцыйнай датай нараджэння пісьменніка лічыцца 1 студзеня 1936 года. Так запісана ў яго атрыманых пасля вайны дакументах, але на самай справе нарадзіўся А. Кудравец 26 сакавіка 1937 годзе ў вёсцы Аколіца Клічаўскага раёна. Жахі, боль і пакуты вайны малы хлопчык убіраў у сваю чулую душу, запамінаў, каб пасля ўзнавіць на паперы. У 1949 годзе бацька будучага пісьменніка трагічна загінуў, і вялікую сям’ю, у якой было шасцёра дзяцей, падымала і выводзіла ў свет маці.

Анатоль Кудравец як пісьменнік выявіў выдатнае веданне дзіцячай псіхалогіі, сутнасці і асаблівасцей узаемаадносін дзяцей з дарослымі. Менавіта асабістая біяграфія натхніла пісьменніка на напісанне апавядання “Цітаўкі”.

Адным з галоўных герояў апавядання Анатоля Кудраўца “Цітаўкі” з’яўляецца дзед Агей, чалавек з няпростым, складаным лёсам. Праз страшныя выпрабаванні прайшоў гэты герой, але не ачарсцвеў душою. Другі герой апавядання – падлетак Кастусь. Ён яшчэ толькі спазнае жыццё. Для чаго ж Анатоль Кудравец у сваім творы звёў такіх розных людзей? Што іх аб’ядноўвае – старога і малага? У творы апавядаецца пра такія далёкія для нас пасляваенныя гады. Ці з’яўляецца ідэйны змест твора актуальным у наш час? Адказаць на гэтыя пытанні мы паспрабуем пасля знаёмства з апавяданнем Анатоля Кудраўца “Цітаўкі”.

Выразнае чытанне апавядання настаўнікам або падрыхтаваным вучнем

Слоўнікава-лексічная работа

Слоўнічак

Лагчына – нізкае месца, нізіна.

Цітаўкі – гатунак яблыкаў (буйныя кісла-салодкія плады).

Сенечкі (сенцы) – трохсценная прыбудова да хаты з боку дзвярэй.

Калектывізацыя – аб'яднанне дробных сялянскіх гаспадарак у буйныя калектыўныя гаспадаркі.

“Царская” вайна – Першая сусветная вайна (1914–1918).

Георгіеўскі крыж – вышэйшая ўзнагарода для салдат за баявыя заслугі і адвагу.

“Гражданская” вайна (грамадзян) – узброеныя канфлікты паміж рознымі палітычнымі і сацыяльнымі групамі на тэрыторыі былой Расійскай імперыі, якія ўзніклі пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі 1917 года.

Рэўматызм – захворванне апорна-рухальнага апарату.

Падаткнуць – тут: выдаць (тайну).

Пільны – тут: неадкладны, вельмі патрэбны.

Латашчыць – рваць без разбору, псуючы і спусташаючы.

Сажалка – штучны вадаём.

Апорт – гатунак зімовых яблыкаў.

Рызіна (рызэ) – падранае, зношанае адзенне.

Ложа – драўляная частка ружжа, да якой прымацаваны ствол.

Ілля – старажытнае народнае сягоньня дажджоў і навальніц, якое адзначаецца 2 жніўня ў гонар Іллі-прарока.

Шорхкі – сухі, шурпаты, агрубелы.

Под – ніжняя паверхня ў печы.

Ражон – заостраны дубчык.

Барзджэй – тут: хутчэй.

Тук – растоплены тлушч.

Золасць (золь) – сырое, пранізлівае халоднае надвор'е.

Вывучэнне чытацкага ўспрымання твора

Аналітычная гутарка

1. З творам якога пісьменніка мы пазнаёміліся? Што вы запамнілі пра гэтага мастака слова?

2. Чым уразіў і спадабаўся вам гэты твор?

3. Хто з герояў запамніўся і чым?

4. Якія старонкі апавядання вы слухалі з асаблівым хваляваннем?

5. Якія карціны ўзніклі ў вашым уяўленні пасля знаёмства з апавяданнем? Паспрабуйце перадаць іх словамі, намаляваць вусна.

Вывучэнне паняцця па тэорыі літаратуры. Чытанне артыкула “Пра сюжэт літаратурнага твора” (с. 67–69)

Запіс у сшытак па літаратуры кароткага вызначэння і памяткі

Сюжэт – паслядоўнае разгортванне падзей, у якіх выяўляюцца характары і ўзаемаадносіны герояў. Сюжэт звычайна будзецца на *канфлікце* – сутыкненні, супярэчнасцях характараў персанажаў. Як правіла, у пачатку аповеда пісьменнік як бы рыхтуе чытача да ўспрымання падзей, якія яшчэ адбудуцца: знаёміць з месцам і часам дзеяння, з галоўнымі героямі. Гэта – *экспазіцыя* твора. Далей адбываецца падзея, якая “ўцягвае” герояў у асноўнае дзеянне. Гэта – *завязка* сюжэта. Затым дзеянне пачынае інтэнсіўна разгортвацца і, нарэшце, дасягае найбольшага напружання – *кульмінацыі*. Гэта самыя важныя падзеі ў лёсе герояў: яны выклікаюць у чытача найбольшыя хваляванні і перажыванні. Пасля гэтага асноўнае дзеянне ідзе на спад і заканчваецца *развязкай*.

Сюжэтныя элементы	
Экспазіцыя	Уступ да дзеяння, які настройвае чытача на ўспрыманне твора, канфлікту, тэмы, герояў, падзей. Знаёмства чытача з месцам, часам дзеяння і героямі.
Завязка дзеяння	Падзея (выпадак) або некалькі з якой пачынаецца дзеянне і якія ўцягваюць у герояў у барацьбу, канфлікт, спрэчку.
Развіццё дзеяння	Падзеі ў руху, зменах, спалучэнні, якія вынікаюць з сутыкнення, барацьбы герояў.
Кульмінацыя	Момант найвышэйшага напружання ў развіцці дзеяння, апагей дзеяння.
Развязка	Вынік развіцця дзеяння, завяршэнне падзей, развязка канфлікту або падзея, у якой вырашаецца канфлікт і пасля якой развіццё дзеяння спыняецца.

5. Замацаванне вывучанага

Гутарка па пытаннях

1. Што вы даведаліся пра дзеда Агея? Зачытайце радкі зтвора, дзе даецца характарыстыка гэтага героя (с. 53–54 ад слоў “Дзеду было за семдзесят...” да “... з кім можна было б перакінуцца словам, седзячы ля траскучага цяпла”).

2. Як Анатоль Кудравец ставіцца да старога Агея?

3. Хто такі Кастусь? Чаму часцей за ўсё да дзеда Агея ішоў менавіта ён? Зачытайце радкі з твора (с. 52–53 ад слоў “Часцей за ўсё ў будку даводзілася ісці Кастусю...” да “Кастусь быў самым цяроплівым і ўважлівым дзедавым слухачом”, с. 54 ад слоў “Часцей за ўсіх прыбываў на агонь Кастусь” да “Яны аж рыпняць, калі труцца адзін аб адзін...”).

4. Якія героі яшчэ сустракаюцца ў апавяданні?

5. Што прапаноўвае Валік Кастусю пры сустрэчы ля магазіна?

6. Чым займаўся Кастусь і яго сябры ў пасляваенныя часы?

6. Падвядзенне вынікаў

7. Рэфлексія

Акрэсліце ступень пазнавальнай актыўнасці на ўроку:

“Высокая”

“Сярэдняя”

“Нізкая”

8. Інфармацыя пра дамашняе заданне і інструктаж па яго выкананні

1. Перачытаць апавяданне.
2. Складзі план апавядання, вызначыць асноўныя этапы сюжэта (экспазіцыю, завязку, развіццё дзеяння, кульмінацыю, развязку).
3. Падрыхтаваць пераказ аднаго з эпізодаў на выбар.
4. Стварыць малюнкi да эпізодаў (па жаданні).